Pozícia záhradného a krajinárskeho architekta v študijných a plánovacích procesoch v Českej republike

Martina Sarvašová

Úloha záhradne a krajinársky architektonickej (ďalej len skratka ZaKA) profesie je, v prostredí Českej republiky, v porovnaní so západnými krajinami, odlišná. Predmetom tohto výskumu je na jednej strane definovať vnímanie krajiny ako anglického slova „landscape", a tým definovať aj úlohu ZaKA architekta v plánovacích procesoch. Za cieľ si kladie odbúrať pomyselné hranice medzi plánovacími profesiami, akými sú architektúra, ZaKA, urbanizmus a územné plánovanie. Na druhej strane kriticky hodnotí nedostatočný rešpekt a pozíciu tejto profesie, ktorý sa odráža tak na školách, ako aj v praxi.

Doktorandské štúdium prebieha v Českej republike, a preto sa zameriava na situáciu práve tu a výsledky vedeckej práce budú aplikovateľné na české právne podmienky a normy. Výskum sa zameriava na identifikáciu procesu štúdia záhradnej a krajinárskej architektúry a prechodu do praxe. Ďalej sa venuje ZaKA praxi, procesom autorizácie a členstvu v komorách architektov.

Landscape alebo krajina?

Slovo „landscape" bolo prvýkrát použité v roku 1598 ako umelecký výraz, ktorý opisoval scenériu na obraze. Pochádza z dánskeho slova „landschap" (v oblasti stredného Dánska „landscap") a v doslovnom preklade opisuje „oblastné podmienky" (land = región, oblasť, scap = stav, podmienky). V roku 1632 bol konečne použitý na opis konkrétnej krajinnej scenérie v plenéri.

Spojenie krajiny, výrazu „landscape" a ľudského vnímania a umenia vyvrcholila vynálezom tzv. Claudeho zrkadla (známe aj pod názvom čierne zrkadlo). Vymyslel ho a prvýkrát použil maliar Claude Lorrain v období medzi rokmi 1655 – 1660. Toto zrkadlo má schopnosť zachytiť unikátnu scenériu a svetlo, ktoré slúži ako predloha pre umelcovo dielo. V podstate zachytáva pôvodný „landschap" dánskych malieb. Človek pri pohľade do zrkadla stojí chrbtom k scenérii a pozoruje jej odraz.

Čierne zrkadlo má ďalekosiahle následky aj v súčasnosti. V princípe sa síce zmenilo, no ľudské vnímanie pôvodného „landschap" priamo ovplyvňuje. Najnovšie aplikácie tzv. augmented reality (vylepšená realita) vytvorili novodobý osobný verejný priestor (Rein Cano, 2011).

Definícia krajiny je právne definovaná v európskom dohovore o krajine z roku 2000, a to ako: „ Krajina je zastavaná i nezastavaná časť územia a to tak, ako je vnímaná obyvateľstvom a jej charakter je výsledkom činnosti a vzájomného pôsobenia prírodných a/alebo ľudských faktorov."

V Českej republike vnímame krajinu ako vidiek. Vnímame ju ako všetko, čo je za hranicou mesta a nazývame to „zeleň". V rámci mesta sa krajina scvrkla do podoby záhrad a parkov. Nezahrnuje verejný priestor, nezahrnuje mesto samotné.

Krajina však nie je ako ementál, je komplexným celkom, ktorý je výsledkom pôsobenia multidisciplinárnej škály ľudskej činnosti a prírodných procesov, pričom sa všetky tieto faktory navzájom prekrývajú ako okvetné plátky ruže. Krajina nie je instantná. Vyžaduje si to veľa trpezlivosti, aby sme mohli obdivovať výsledky našej činnosti v nej. Krajinu nemôžeme oslavovať obdobne ako architektonické dielo, nemôžeme z nej strhnúť plachtu a slepo jej tlieskať.

Landscape architecture alebo záhradná a krajinárska architektúra?

Podľa Steinera je ZaKA umenie a veda, ktorá usporadúva pôdu tak, aby sa čo najviac prispôsobila ekonomickým, estetickým a funkčným potrebám rôznych vrstiev obyvateľstva. Odbor sa vyvíjal v štyroch obdobiach. Počas prvého obdobia vzniklo viacero

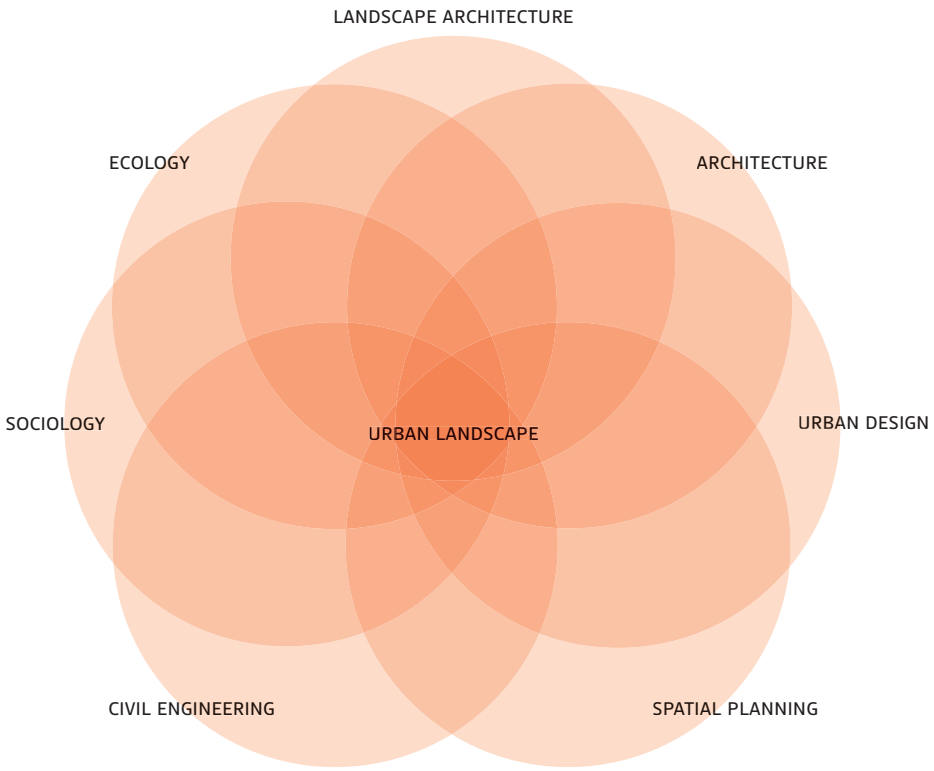

Schéma 1
Autori: Martina Sarvašová, Henry W. A. Hanson

európskych záhradníckych štýlov, ktoré sa vyvinuli z formálnych renesančných záhrad cez francúzske parky až po naturalistický, anglický krajinársky štýl. Druhé obdobie charakterizuje tvorba Fredericka Law Olmsteda, ktorý spopularizoval výraz „landscape architecture" v USA a anglické krajinárske princípy adaptoval v podobe mestských parkov v amerických podmienkach. Jeho prvým dielom bol Central Park v meste New York. Olmstedovou koncepciou bolo vytváranie mestských parkov, ktoré slúžili ako útočiská pred zhonom masívne zaľudnených miest, ktoré boli výsledkom priemyselnej revolúcie. Mestské parky, univerzitné kampusy, veľtrhy, štátne, národné a medzinárodné parky, mestské a regionálne plány a nové komunity boli Olmstedovým jedinečným dielom. Počas tretieho obdobia sa krátko pred druhou svetovou vojnou objavilo modernistické hnutie, ktoré vrcholilo v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. storočia. V súčasnosti vedie ZaKA vedúcu pozíciu v environmentálnom hnutí, a to v podobe krajinárskeho či ekologického urbanizmu (Steiner, 2001).

Neyfakh vo svojom článku Zelená stavba opisuje vznik ZaKA takto: *„ZaKA sa stala vplyvnou ako jeden z ďalších odborov tvorby miest. Väčšinu 20. storočia bola ZaKA vnímaná ako stojatá voda architektúry, okrasné remeslo, ktorého tvorcovia boli zodpovední za okrášlenie vecí po tom, čo bola stavba dokončená. ZaKA architekti však mali na rozdiel od urbanistov a architektov skúsenosti a najmä odbornú znalosť s odvetvím, o ktorom ostatní veľa nevedeli. Boli ekologicky vzdelaní. V osemdesiatych rokoch na Pensylvánskej univerzite začali ZaKA architekti po prvýkrát namietať, že ich vzdelanie a spôsobilosť by sa nemala rovnať, podľa slov austrálskeho ZaKA architekta Ruicharda Wellera – ‚sypaniu petržlenu na pečené prasa"* (Neyfakh, 2011).

Bol to práve ZaKA architekt, profesor Pensylvánskej univerzity, Ian McHarg, kto ako prvý zdôraznil potrebu a dôležitosť ekologického vzdelania ZaKA architektov v knihe *Navrhovanie s prírodou (1969)* (z angl. originálu Design with Nature). McHarg prišiel s princípom metodiky ekologického plánovania alebo navrhovania miest. Napriek tomu, že mnohé z jeho princípov boli zapracované do súčasných plánovacích postupov, veľká časť jeho diela dodnes nenašla pravé využitie.

Podľa charty IFLA je ZaKA charakterizovaná ako:

„Interdisciplinárny odbor, ktorý sa skladá z niekoľkých hlavných komponentov: humanitný vied, sociálnych a prírodných vied, technických vied a výtvarného umenia. ZaKA architektúra sa má vyučovať na univerzitách, vysokých školách, polytechnických inštitútoch a akadémiách. Vzdelanie ZaKA , ktoré má vyústiť do odbornej spôsobilosti a umožňovať odborníkom praktizovať tento odbor, musí byť univerzitné a musí mať ZaKA ako hlavný študijný odbor."

V súčasnosti neexistuje profesia, ktorá by bola schopná riešiť problémy 21. storočia samostatne. Je nevyhnutné otvoriť sa interdisciplinárnej spolupráci a do návrhových procesov zapájať odbory, ako architektúra, urbanizmus, pozemné staviteľstvo, ZaKA, ekológia, sociológia, antropológia, ekonómia, politológia atď. (schéma 1). Práve ZaKA je v takomto komplexnom procese kritickým článkom, ktorý je schopný vytvoriť platformu pre ďalšie pôsobenie architektov, a tým vytvoriť výsledný, navrhnutý verejný priestor, ktorému podmienky nediktujú architekti, ale ľudia.

V Českej republike vnímame ZaKA mylne ako okrasné záhradníctvo a vo vzdelávaní kladieme veľký dôraz na znalosť botaniky, kvetinárstva, dendrológie a ďalej technológie, ktorá napriek tomu nie je vôbec uspokojivá.

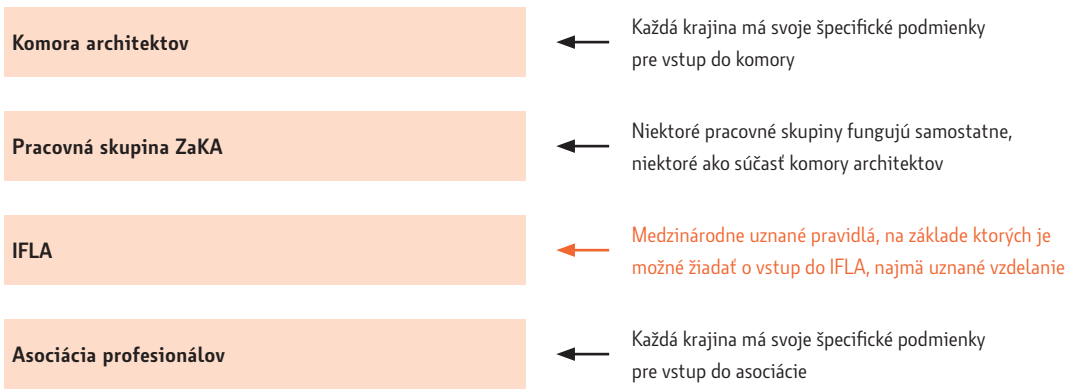

Schéma 2 Existujúca štruktúra profesionálnych skupín v Európe (upravené podľa databázy EFLA 04/04/2011)
Autorka: Martina Sarvašová, 2012

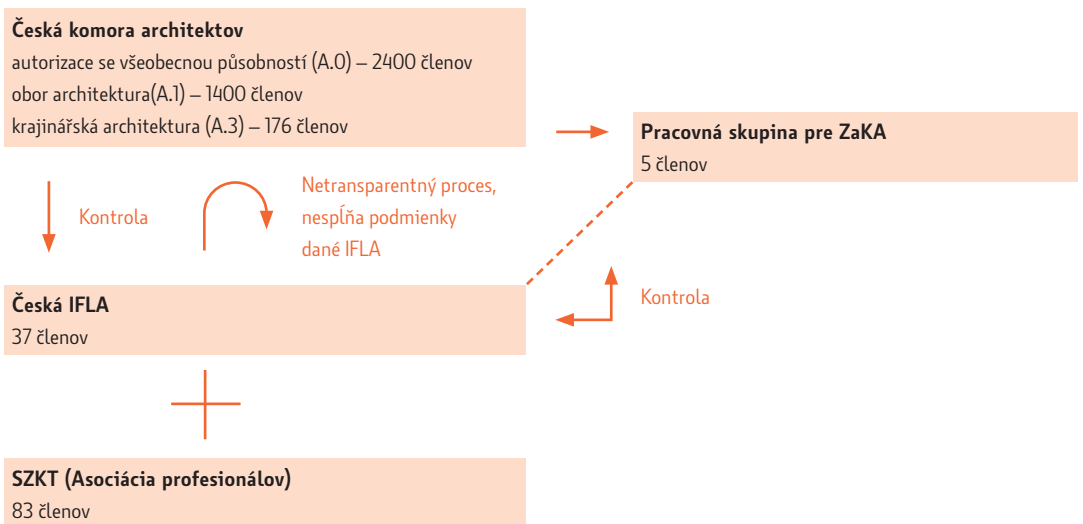

Schéma 3 Existujúca štruktúra profesionálnych skupín v Českej republike
Autorka: Martina Sarvašová, 2012

V bežnej praxi sa potom krajina stáva doménou krajinných inžinierov, ekologické otázky a tvorba ÚSES (Územný systém ekologickej stability) sú predmetom riešenia ekológov. Územné plánovanie je ihriskom architektov a urbanistov rovnako ako tvorba verejných priestorov a tzv. tvorba miesta. Návrh záhrad majú na starosti záhradníci a historické parky sú často doménou kunsthistorikov a dendrológov. Nielenže chýba povedomie o interdisciplinárnej spolupráci, ale chýba aj ustálený termín pre mestskú krajinu. Otázkou teda zostáva, kto je ZaKA architekt a aká je jeho úloha?

ZaKA vzdelanie a medzinárodné štandardy IFLA (International Federation of Landscape Architects)

V roku 2008 vznikol medzinárodne uznávaný dokument s názvom *Príručka pre uznanie a akreditáciu odborných vzdelávacích programov krajinnej architektúry* (z angl. originálu GUIDANCE DOCUMENT for RECOGNITION or ACCREDITATION Professional Education Programs in Landscape Architecture).

Tento dokument je metodikou, ktorá opisuje medzinárodné štandardy vzdelávania ZaKA, definuje jej oblasť pôsobenia, práva a povinnosti a uplatnenie v praxi. Pre všetky vzdelávacie inštitúcie je tento dokument záväzný a jedine univerzity, ktoré spĺňajú IFLA štandardy, môžu na základe žiadosti dostať medzinárodne uznávanú IFLA akreditáciu. Tá oprávňuje absolventov na to, aby získali medzinárodnú autorizáciu a stali sa členmi IFLA (schéma 2).

Mendelova univerzita v Brne je v súčasnosti v Českej republike jediná škola s IFLA akreditáciou. Napriek tomu je v Českej republike možné získať IFLA členstvo inak, a to na základe autorizácie v Českej komore architektov (ďalej len ČKA). Ide o typ autorizácie KA: obor krajinářská architektura (skratka A.3). ČKA má ďalej špeciálnu kategóriu, a to tzv. príbuzné vzdelanie, ktoré oprávňuje absolventov s týmto vzdelaním na to, aby A.3 autorizáciu získali. Následne môžu požiadať o členstvo a autorizáciu IFLA. Tento proces nie je fér a je netransparentný. Znevýhodňuje absolventov odboru ZaKA a znemožňuje im obstáť na trhu práce. Titul Ing. je všeobecne zaznávaný a v spoločnosti sa ZaKA architekt za architekta ani nepovažuje. ČKA má tak priamy vplyv na to, koho do IFLA pustí, a to bez toho, aby spĺňal medzinárodne stanovené podmienky (schéma 3).

Tu je uvedený zoznam škôl, ktorého absolventi môžu na základe príbuzného vzdelania žiadať o autorizačné skúšky KA: obor krajinářská architektura (skratka A.3).

Zoznam univerzít oprávnených získať autorizáciu KA: obor krajinářská architektura (skratka A.3) na základe **uznaného** vzdelania podľa čka a IFLA (podľa dokumentu „Usnesení představenstva české komory architektů č. VII/01/2003 ze dne 3. června 2003):

Univerzita	Fakulta	Typ programu	Študijný program	Odbor
MZLU Brno	**ZF**	Magisterský	Zahradní a krajinářská architektura	Zahradní a krajinářská architektura

Zoznam univerzít oprávnených získať autorizáciu KA: obor krajinářská architektura (skratka A.3) na základe **príbuzného** vzdelania podľa čka a IFLA (Podľa Dokumentu „Usnesení Představenstva České Komory Architektů č. VII/01/2003 ze dne 3. června 2003):

Univerzita	Fakulta	Typ programu	Študijný program	Odbor
AVU Praha		Magisterský	Výtvarná umění	Architektonická tvorba
VŠUP Praha		Magisterský	Výtvarná umění	Architektura
TU Liberec	FA	Magisterský	Architektura a urbanismus	Architektura
VUT Brno	FA	Magisterský	Architektura a urbanismus	Architektura
ČVUT Praha	FS	Magisterský	Pozemní stavby a architektura	Pozemní stavby a konstrukce
ČVUT Praha	FA	Magisterský	Architektura a urbanismus	Architektura, Prostorové plánování
ČVUT Praha	FA	Magisterský	Architektura a urbanismus	Prostorové plánování

Na zozname sa nenachádza Česká zemědělská univerzita v Praze, a to napriek tomu, že ponúka viacero bakalárskych I magisterských študijných programov v odbore krajinárska tvorba, krajinné inžinierstvo, záhradný dizajn a postgraduálny stupeň vzdelania v odbore ZaKA.

Záver

Vnímanie krajiny jej užívateľmi je jeden zo základných princípov, ktorý definuje pole pôsobenia ZaKA architekta. Kým neuznáme mestské prostredie za krajinu, neprelomíme mentálne bariéry odborníkov a nezlepšíme povedomie o našej profesii v laických a odborných kruhoch, nenájdeme uplatnenie. Vnímanie prostredia priamo súvisí s vnímaním ZaKA profesie, pretože práve tá tvorí priestor s využitím širokého spektra znalostí a nepristupuje k nemu ako k indivíduu či k izolovanému objektu.

Autorka spracováva dizertačnú prácu na FA ČVUT Praha na tému Mesto ako organizmus.
Školiteľ: Henry W. A. Hanson IV, RA, RLA, LEED AP

Referencie

Česká komora architektů. Databáze architektů [online]. [cit. 2012-05-22]. Dostupné z: http://www.cka.cc/oficialni_informace

Existujúca štruktúra profesionálnych skupín v českej republike (Martina Sarvašová, 2012)

Guidance document for Recognition or Accreditation: Professional Education Programmes in Landscape Architecture. In: International Federation of Landscape Architects. 2008.

IFLA Charter for Landscape Architectural Education: final draft. In: International Federation of Landscape Architects. 2005.

MCHARG, Ian: Design with Nature. New York, Garden City 1969. 198 s.

NEYFAKH, Leon: "Green building" in Boston Globe [online]. 2011, s. 3 [cit. 2012-05-22]. Dostupné z: http://www.boston.com/bostonglobe/ideas/articles/2011/01/30/green_building/

REIN CANO, Martin: "Personal Public Space". Praha. 2011.

STEINER, Frederick: „Landscape Architecture" in International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (2001), eds. Editors-in-Chief: Neil J. Smelser & Paul B. Baltes, Pergamon, Oxford, pp. 8270 – 8275.